

Zdravilske stvari.

(Griza in driska). Ker huda griza in driska sèm ter tjè nemilo razsaja in ljudem ni povsod zdravnikove pomoči pri rokah, povémo lahko sto in stokrat poterjeno pomoč. Opek ali cegel se razbeli ali saj močno segreje, se dene na kaki skledici v nastranjak (Leibstuhl), pri prostih v kak podoben predert sedež ali v kropjača, potem se vlijó 3 ali 4 kaplje (kanci) terpentinovega olja na razbeljeni opek in bolnik se hitro — toliko gol — čez njega vsede, da se mu gor po životu puhtí, pa od tal do glave tako v plajš ali odejo ogernjen, da vès puh po njem gré. Čez 8—10 minut se vleže v posteljo, da se ne razhladí. To se sterí po 2 do 3krat na dan; zraven se jé kaj mlečnega, da se črevom hitreje žleza nadomesti. Drugi-tretji dan bo zdrav, ako bolezen ni bila zanemarjena. — To svetujemo le za silo, pa ne, da bi zavoljo tega kdo zanemaril zdravnikovo pomočo, ker griza in driska si niste vselej ene. Ž.

Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice.

Spisal P. Hicinger.

Ne kaže človeku, se naravnost mešati v veliko pravdo zastran „Sarmatov Limigantov“, ker bi ga kmalo utegnilo kaj zadeti. Nekoliko od strani pa bi se morebiti vendar smelo vprašati, in bi komu ne šlo precej na zgubo.

1. Ali „Kranjsko“ ali „Krajnsko“?

Kdo bo razločil to vprašanje? Doslej se kaže, da pričevanje za prvo ali za drugo še ni bilo natanko razloženo, ampak se je naglo le na koreniko in pomen imena segalo. Narpoprej se mora tukaj vprašati: Ktera oblika tega imena je poterjena med prostim slovenskim ljudstvom? Severnozahodna stran Slovincov, to je, Gorenci, Korošci, Primorci pravijo **Kransko** ali **Kranjec**; južnoizhodna stran, to je, Dolenci in Štajarci, pa kličejo **Krajnsko** ali **Krajnec**. Razložek je nekaj dvomljiv. Naj se pa pomni, da južnoizhodna stran sploh ondi rabi *jn*, kjer se po lastni slovenskega jezika izgovarja *nj*, n. pr. kojn ali celó koj namesti konj, terplejne namesti terpljenje, celó peljem. Na katero stran se po takem razsodba obrača? Razun prostega slovenskega naroda naj se vpraša sosedni Horvat, Italijan in Nemeč. Horvat pravi **Kranjka** in **Kranjac**, Italijan razun **la Carniolia**, tudi **il Carnio** ali celó **il Cragno**, priprosti Nemeč **Kran coló Gran**, le učeni Nemeč **Krain**. Na katero stran se bo tukaj sedilo? Toliko namreč vémo, da slovenskih imen noben ptujec toliko ne spreminja kakor ravno Nemeč.

Vendar doslej je bila navada, deželo med dvojno vejo južnih apnénih planin in poleg gornje Save ležečo sploh razlagati za **Krajno**, to je, za deželo, ki je na kraji druge slovenske zemlje. Vprašati se mora: ali je to terjenje temeljito? Pervič, je li *res*, da je dežela poleg gornje Save na pokrajni slovenskega sveta? Nad njo so v severji Korošci, za njo proti zahodu Primorci, pred njo proti izhodu Štajarci. In pod njo proti jugu? so, ali so bili Dolenci; zakaj kdaj se dolenska stran ni štela k pokrajni, ki se je zvala **Chreinmarcha** ali **Marcha Carniolae**, temuč k pokrajni, ki se je imenovala **Marcha Vinodorum**, slovenska stran. Drugič: ali se oblika **Krajna** nahaja kje med prostim slovenskim narodom? Na Štajarskem poleg Sotle je majhna stran tega imena; pri sv. Lovrencu v Krajni, pravijo. Ali se je pa večja stran, ki leži ob porečji gornje Save, kdaj klicala, ali se še kje med prostim narodom kliče za **Krajno**? Kdo vé? bo pravda kmalo dognana.

Pa, se bo djalo, tako se prederzneš vprašati? ali ni v starih pismih in bukvah tega imena brati? — Res, samo da se mera ta reč nekoliko pretehtati. V latinskih spisih se narpred bere ime „**Carniolia**“ pri Pavlu diakonu v zgodbah Longobardov za l. 744, dalje pri letnikarji, ki ga je Bert

razodel, ime „**Carniolenses**“ za l. 820; dalje se to ime nahaja več ali manj v starih listinah. To ime je očitno posneto po starem latinskem **Carnia**, in se je morebiti začelo rabiti že za čas rimskega gospodstva. Imé **Carniolia** je namreč toliko kot mala Karnija, kakor je že Valvazor spoznal. Tako se je utegnula imenovati stran poleg gornje Save, od Navporta memo Emone do Adranta ali Troján, ki se je odtergala od Norika in Panonije, in pritaknila k Italiji; tišala se je namreč etare Karnije, in je pred ko ne z njo vred, saj deloma, imela enake stanovavce. Kar v Jeruzalemskem potopisu pri postaji Adrantu stoji od meje italijanske in noriške (**Mansio Adrante; fines Italiae et Norici**), tisto pa zadeva le golo osko mejo teh dvéh dežel, ne pa tretje dežele vmes; ime **Krajna** se na to ne more opirati.

Drugo ime se nahaja v listinah prvih nemških cesarjev, ki so sploh pisane v latinskem jeziku; in sicer se napeljuje s pristavkom, da je po domače ali po ljudski besedi (vulgo, vulgari vocabulo). Tako se bere: **Chreinmarcha** l. 974, **Chreine** l. 989, **Creina** l. 1004, 1040, in zopet 1040, **Kraina** l. 1058, **Chrain** pa l. 1156. Marsikdo bo rekel, iz teh listin se kaže, da je bilo imé **Krajna** pred časom domače med Slovinci; na koga družega se namreč smé misliti pri besedi po domače, po ljudsko? Tako se utegne reči po eni strani; po drugi strani bo blezo drugače. Pomniti se mora namreč, da nemški cesar je slovensko pač težko imenoval za domače ali ljudsko; ljudstvo so bili Nemci, Slovinci so bili ptujci ali sužnjiki, pripoveduje naj se še toliko, da slovenski knezi so kdaj pred cesarskim prestolom govorili po slovensko. Pomniti se mora dalje, da lastne imena se v tistih listinah nahajajo večidel po nemški obliki; tako razun **Chreinmarcha** in **Chreine** stoji **Veldes** ne **Bled**, **Dobbelgogesdorf**, ne pa **Topolovo** ali **Depalavas**, in zopet **Nevvenhoven**, ne pa **Preddvor**. Tu se lahko sprevidi, kaj je pisarju pomenila beseda po domače, namreč po „nemško“, ne po latinsko, pa tudi ne po slovensko. **Kraina** se je pa v staronemščini ravno tako lahko reklo, kakor se je govorilo **Runa**, **Souna**, **Liubna**, kar je zdaj **Rain**, **Sann**, **Leoben**. (Dal. sl.)

Potni listi.

IV.

Preljubi moj!

Od Kranjskoštirske meje.

Od vira Savine sem potoval do ustja njenega. Brate! res znamenita je ta reka Savina. Akoravno mala, vendar služi štirskemu Slovincu za obilno tergovino. Letos, ker ima malo vode, vozijo pogosto na večih mestih s konji šajke gor od Celja, kjer že več vode se najde, ker se v njo tukaj stekate rečici **Vogljajna** in **Hudinja**. Kraj brega Savine najdeš dvoje toplice, in sicer v Laškem in pod Laškem. V Laškem je kupil toplice gosp. profesor Stein, in sozidal velik hram z 40 hišami za toplične goste. Stein je rojen v Šlezvig-Holsteinu in je bil prvlje profesor na vseučelišču Kielskem. Danska vlada ga je ob službo djala, ker je bil močen protivnik danščine in branitelj nemščine. Zavoljo njegove učenosti ga je poklicala naša slavna vlada na dunajsko vseučelišče, kjer uči narodno gospodarstvo (**National-Oekonomie**). Laški terg je prijeten in bode po topličnih gostih zmiraj bolje se povzdigaval.

Posebno živo je vse na ustji Savine — pri „**Zidanem mostu**“. Tu, kjer pred nekoliko leti je stala samo ena hiša, sadaj najdeš malo mestice, in kadar bode dodelana železnica zagrebška, bode pri „**Zidanem mostu**“ gibanje in terženje, da bo kaj.

Sadaj še je viditi na Savi dosti kranjskih ladij, ktere se razločujejo od ladij drugih brodarjev po svoji ozkosti in dolgosti; za nekoliko let bodemo težko takšnih ladij na Savi vidili, ker roba bode se vozila na železnih vozéh.

Kratek pregled gimnazij nekterih sosédnih deželá.

Ker so „Novice“ omenile gimnazijalne šole v Ljubljani, v Novem mestu in Marburgu, naj omenijo še nekterih drugih.

Létnik celovške gimnazije smo pred vsem zavoljo téga z radostjo preberali, ker piše naš učeni rojak in naravoslovec, gospod profesor Korel Robida v njem o čisto novem naravoslovnem predmetu, ktereга imenuje „Vibrations-Theorie der Elektricität.“ Vsa nova je ta teorija in častiti pisatelj ima po svojih dosedanjih skušnjah upanje, da bo pri naravoslovcih veljavnost dobila, in če se to zgodí, bo njeni upljiv se tudi na teorijo o luči, toploti in kemii razširil. Učeni gospod profesor je to svojo teorijo c. k. akademii znanost na Dunaji priobčil, in ponašati se bomo sméli Slovenci, če jo omenjena akademija in učeni naravoslovci poterdijo. — Celovška gimnazija je imela pretečeno šolsko leto z vodjem vred 14 duhovnih in 6 posvetnih učencov. Učencov je bilo v 8 razredih 232 javnih, 5 privatistov; po narodnosti je bilo 176 Nemcov, 56 Slovincov; po véri 231 Katoličanov, 1 evangeljčan. Štipendij so vživali 34 z 2415 fl. 30 kr.; šolnino jih je plačevalo 67, (1086 fl.). Pomočke za uk ima gimnazija: c. k. biblioteko s 30,499 bukvami; fizikalni kabinet, naravozgodbini kabinet, posebno gimnazialno biblioteko in zbirko predlóg za risanje. — Slovenščine so se učili učenci v 4 razdelkih, v 1. in 2. Nemci, v 3. in 4. Slovenci; iz programa pa se ne zvé: kam spada slovenčina, ker je ne nahajamo med predpisanimi nauki, pa tudi med prostimi ne. Prostih ukov je bilo 6, namreč; risanje, italianščina, pisanje, petje, gimnastika in stenografija, ktero v Ljubljani in Novem mestu pogrešamo.

Létnik celjske gimnazije prinaša učen kritičen sostavek o ódi Horacia, lib. III. c. 3., iz ktereга vsak prijatelj klasičnega latinskega pesništva marsikaj v svoj poduk zajéti more. — Ta višja gimnazija je iméla 13 učiteljev, kterih je 11 rednih (6 posvetnih, 5 duhovnih) z vodjem vred, in 2 suplenta; 2 učenika sta izredna, 1 za petje, 1 pa za risanje in Kaligrafio. Učencov je bilo h koncu leta 214 javnih, 4 privatisti. Po narodnosti je bilo 173 Slovincov, 41 Nemcov. Slovenščina se je učila po vseh 8 razredih po berilih Kleemanovih, Bleiweisovih in Miklošičevih in slovnici Murkovi. Štipendije je vživalo 31 prvega in 30 drugega polletja (skup 1351 fl. 57 kr.); šolnino je plačevalo prvega polletja 122, drugega pa 95 učencov s privatisti vred (skup 868 fl.). Pomočki za uk so bili: gimnazialna biblioteka, biblioteka učencov, naravozgodbini kabinet, fizikalni kabinet.

Létnik zagrebške gimnazije priobčuje sostavek k zemljoznanstvu horvaške dežele, kar se tiče vremena, lege mnogih krajev, pogojuzdovanja horvaško-primorskega Krasa i. t. d. — Na tej gimnazii je bilo na koncu leta 344 učencov, ktere je učilo 13 učiteljev z vodjem vred (8 posvetnih, 4 duhovni in 1 suplent duhovnega stanú.) Pomočki uka so bili: gimnazialna biblioteka, fizikalni kabinet, naravo-zgodbini muzej. — Učenci té gimnazije imajo še posebno družbo za podporo učencov z 200 udov. To društvo je 85 učencov s šolskimi bukvami in sicer podperalo. Čisto premoženje tega društva je bilo to leto 932 fl. 53 kr.

V Varazdinskem gimnazijalnem letniku tega leta je pisal gospod profesor V. Križek sostavek o prvotnih prebivališčih, razširjevanji in prvem razvitji Slovanov. Sostavek ta dostojno pričuje, da gosp. pisatelj ni samo priden preiskovavec zgodbiné slovanske, temuč tudi bistroumem pretresovavec tajiste. Branja vreden je ta spis, kterem tudi niso neznane ostale preiskave Terstenjakove. — Rednih učiteljev té gimnazije je bilo 10 in 3 suplenti, kteri so pretečeno šolsko leto 182 učencov učili. Med temi je bilo 132 Horvatov, 33 Slovincov, 13 Ogrov in 4 Čehi. — Po-

močke za uk so imeli učenci: biblioteko z 2143 bukvami; fizikalni kabinet in naravozgodovinsko naberkó. — Kar na vsih družih doslej omenjenih gimnazijah pogrešamo, zapazimo z radostjo na téj med prostimi uki staroslovanščino, ktere se je 25 učencov učilo; učitelj njih je bil gosp. profesor S. Zepič, kteri je kakor tudi gosp. profesor M. Valjavec učil še latinski, gerški in ilirski jezik.

V létniku Karlovške nižje gimnazije s 4 razredi nahajamo sostavek „žival in rastlin“ od P. V. Mihailovića, prav lično in za branje tudi prav mično spisan. Učencov je bilo na tej nižji gimnazii na koncu leta v 4 razredih 52, kteri so razdeljeni po narodnosti v 48 Horvatov, 1 Slovenca, 3 Nemce. Vsled visocega ministerkega ukaza so vsi učenci té gimnazije šolnine prosti. Učiteljev, kteri so vsi reda sv. Frančiška, je bilo z vodjem vred: 4 redni in 2 suplenta, z 1 učiteljem muzike in petja, in z 1 za risanje; poslednja 2 sta posvetnega stanú. Pomočke za uk sta dajala biblioteka in naravoznanski kabinet.

Jezikoslovne in zgodovinske drobtinice.

Spisal P. Hicinger.

(Dalje in konec.)

Pa morebiti rešijo pravdo tiskane bukve, posebno iz prvega časa, ko se je slovenski jezik začel pisati. Kaj pa se tukaj nahaja? Trubar je pisal krainško in Krainic, Krel pa po Kranju in Kranšina, in Dalmatin zdaj kransko zdaj krainško; tu se kaže, da je takrat ravno tak razložek v izgovarjanji bil med to in uno stranko, kakor še današnji čas. Koliko se zamore spričati po takem razločnem pisanji? Kastelec, P. Hipolit in drugi zopet pišejo krainško, krajnsko, ker so se sploh bolj držali izgovarjanja dolenske strani. Med zgodovinarji se pri Lazii nahaja latinska oblika Crani in Crania; pri Valvazorji pa stoji dolgo dokazovanje, da ime Crania ali Krain je prišlo po prestavi čerk iz nekdanjega imena Carnia (primeri Valvaz. I. bukve str. 39 in d.). H koncu je Linhart prišel na to, da dežela poleg gornje Save ima ime odtod, ker je krajna ali na kraji druge slovenske zemlje; in pri tem je ostalo doslej; ali se je pa zgodilo s terdnim uzrokom, se sme še vprašati po vsem, kar je bilo rečeno.

Ozir po svetu.

Fakir.

Ker so zdaj oči vsega sveta obrnjene na izhodnjo Indijo, podamo tu bravcom „Novic“ čertico ondotnega življenja po Boc Dikensu iz „Meyer's Volksb.“

Fakir je berašk samotarec v Indii. On ne priznava nobene višje gosposke, hodi nag, ne dela nikoli, zaničuje vsacega, pravi, da se vedno posti, zraven se pa redí od nar mastnejših grizlejev. Boc Dikens je vidil Fakirja, od ktereга ni nobeden vedil, ali je kdaj jedel ali ne. Pri sebi je nosil črn kamen, ktereга je neki svet mož njegovi materi enkrat daroval. Sam je terdil, da je brez vse hrane svojo lepo starost deživel in da je le svoj črni kamen sesal. Da je imel pa črni kamen redívno moč, je pričá tolsti podbradek in rejeni, okrogli trebušček. Jédel in pi-jače je nabiral, pa ne za sé. Ko sem ga vidil, je prosil rajža, mleka, rib in sirovega masla za svojega patrona. Kar je med dnevom nabral, je položil zvečer na oltar svojega patrona, da bi se pokrepčal. Če je kaj ostajalo, je razdelil med revne. Pa patron je bil zeló zbirčen; kar je bilo starih in slabih darov, je vse zaverigel in drugo jutro jih je goljufivim darovavcom s svojo kletvijo vred nazaj poslal.

Včasih si Fakir domišluje, da bi bilo za občni prid dobro, če bi se kakih 100 milj daleč kot kolo vertil. Zdaj si da roke na noge privezati, med kolena in komolca vtakne